वेधनी, स्त्री, (विध्यतेऽनयेति । विध + ल्युट् । स्त्रियां ङीष् ।) हस्तिकर्णवेधनास्त्रम् । इति त्रिकाण्डशेषः । मेथिका । इति भावप्रकाशः ।

वेधसुखः, पुं, (वेधे वेधने सुखः श्रेष्ठः ।) कर्पूरः । इति राजनिर्घण्टः ।

वेधसुखकः, पुं, (वेधसुख + स्वार्थे कन् ।) हरिद्रावृक्षः । काँचा हलदि इति ख्यातः । तत्पर्य्यायः । कर्पूरकः २ द्राविडकः ३ काल्पकः ४ काल्यकः ५ । इत्यमरभरतौ ॥

वेधसुखा, स्त्री, (वेधे सुखा ।) कस्तूरी । इति राजनिर्घण्टः ।

वेधसं, क्ली, ब्राह्मतीर्थम् । अङ्गुष्ठमूलम् । इति शब्दचन्द्रिका ।

वेधाः, [स्] पुं, (विदधातीति । वि + धा + "विधाञो वेध च ।" उणा० ४ । २२४ । इति असिः । वेधादेशश्च सोपसर्गधातोः ।) ब्रह्मा । (यथा, रघुः । १ । २९ ।

"तं वेधा विदधे नूनं महाभूतसमाधिना ।
तथाहि सर्व्वे तस्यासन् परार्थैकफला गुणाः ॥")

विष्णुः । इत्यमरः । (शिवः । यथा, हरिवंशे भविष्यपर्व्वणि । १५ । १२ ।

"नमस्ते श्रितिकण्ठाय नीलग्रीवाय वेधसे ॥")

सूर्य्यः । इति शब्दरत्नावली । पण्डितः । इति विश्वः । श्वेतार्कवृक्षः । इति शब्दचन्द्रिका । अनन्तपुत्रः । यथा,—

"इक्ष्वाकुर्व्वैवस्वतादौ मध्यदेशमवाप्नवान् ।
सुद्युम्नस्य प्रतिष्ठानं तस्य पुत्रः पुरूरवाः ।
नरिष्यतः शुकाः पुत्राः शाकं चक्षसदाहृतम् ।
नाभागस्याम्बरीषोऽभूत् सत्यत्नं पार्थिवं ततः ।
कोशवे वार्षकं चेत्रं रथवृष्टिर्भवेद्ध ह ।
शर्य्यातेर्मिथुनन्त्वासीदनन्तो नाम विश्रुतः ।
सुकन्या नाम कन्या च या पत्नी यादवस्य च ।
अनन्तस्य च पुत्रोऽभूत् वेधो नाम महाप्रभुः ।
आनर्त्तविषये तेन पुरी कुशस्थली कृता ।"

इति वह्निपुराणे सागरोपाख्यानमाध्यायः ॥ (प्रजापतिर्देवादिः । यथा, कुमारे । २ । १४ ।

"परतोऽपि परस्यापि विधाता वेधसामपि ॥"

त्रि, मेधावी । इति निघण्टुः । ३ । १५ । विविधकर्त्ता । यथा, ऋग्वेदे । ५ । ४३ । १२ ।

"आ वेधसं नीलपृष्ठं वहन्तम् ।"
"कौडग्नं देवं वेधसं विविधकर्त्तारम् ।" इति तद्भाष्ये सायणः ॥)

वेधितः, पुं, (विध + णिच् + क्तः ।) कारितविद्धः । छिद्रितः । इत्यमरः ।

वेधिनी, स्त्री, (विधति त्वचमिति । विध छिद्रीकरणे + णिनिः । ङीप् ।) रक्तपा । इति शब्दरत्नावली । जोंक इति भाषा । मेथिका । इति राजनिर्घण्टः ।

वेधी, [न्] त्रि, (विधनीति । विध छिद्रीकरणे + णिनिः ।) वेधकर्त्ता । (यथा, महाभारते । ५ । ८६ । ३० ।

"तेषामचीषि कर्णांश्च नासिकाश्चैव मायया ।
निमित्तवेधी स सुनिरीषीकाभिः समर्पयत् ॥")

वेधविशिष्टः । विधधातोर्णिनिप्रत्ययेन वेधशब्दादस्त्यर्थे इनिप्रत्ययेन वा निष्पन्नः । अस्त्रवेतसे, पुं । इति राजनिर्घण्टः ॥

वेध्यं, क्ली, (विध + ण्यत् ।) लक्ष्यम् । इति जटाधरः ॥ (यथा, मार्कण्डेये । ४२ । ७ ।

"प्राणो धनुः शरो ह्यात्मा ब्रह्म वेध्यमनुत्तमम् ।
अप्रमत्तेन वेद्धव्यं शरवत् तन्मयो भवेत् ॥")

वेधनीये, त्रि । यथा,—

"षट्कर्णोत्पत्तिमाग्रह्य भानोः शुद्धा समेऽपि च ।
कर्णौ वेध्यौ न दोषः स्यादन्यथा मरणं भवेत् ॥"

इति मलमासतत्त्वम् ॥

वेनः, पुं, (अजतीति । अज गतौ + "धाञ्वस्यन्यतिभ्यो नः ।" उणा० ३ । ६ । इति नः । अजतेर्वीभावः ।) प्रजापतिः । इत्युणादिकोषः ॥ (पृथुराजपिता । यथा, मार्कण्डेये । २७ । १५ ।

"इतमेलं तथा लोभात् मदाद्वेनं द्विजैर्हतम् ॥"

अस्यान्यद्विवरणं मृडेण्यान्तवेणशब्दे द्रष्टव्यम् ॥ * ॥ देवविशेषः । इति निघण्टुः । ५ । ४ । २४ । यथा, ऋग्वेदे । १० । १२३ । १ ।

"अयं वेनश्चोदयत् पृश्निगर्भा ॥"

"वेनः कान्तः एतत्संज्ञो मध्यमस्थानो देवः ।" इति तद्भाष्ये सायणः ॥ * ॥ अजति गच्छत्यनेन स्वर्गमिति । यज्ञः । इति निघण्टुः । ३ । १७२ । त्रि, मेधावी । इति निघण्टुः । ३ । १५ । ५ । यथा, वाजसनेयसंहितायाम् । १३ । ३ ।

"सोमतः सुरुचो वेन आवः ॥"

"वेनः कामयमानो मेधावी वा ।" इति तद्भाष्यम् । कामयमानः । यथा, ऋग्वेदे । ८ । ८ । ५ ।

"आयन्मा वेना अरुहन्नृतस्य ॥"

"वेनाः कामयमानाः ।" इति तद्भाष्ये सायणः ॥)

वेन्ना, स्त्री, (वन शब्दे संभक्तौ वा + "वनेरिच्चोपधायाः ।" उणा० ३ । ८ । इति नः उपधाया इत्वञ्च ।) नदीविशेषः । इति सिद्धान्तकौमुद्यां सुबादिवृत्तिः । (यथा, महाभारते । ३ । ८८ । ३ ।

"वेन्ना भीमरथी चोभे नद्यौ पापभयापहे ॥")

वेप, ट् ऋ ड चले । इति कविकल्पद्रुमः ॥ (भ्वा० आत्म० अक० सेट् ।) चलः कम्पनम् । टु, वेपथुः । ऋ, अविवेपत् । ड, वेपते वायुना वृक्षः । इति दुर्गादासः ॥

वेपः, [स्] क्ली, (वेप कम्पने + "सर्व्वधातुभ्योऽसुन् ।" उणा० ४ । १८८ । इत्यसुन् ।) अनवद्यम् । यथा,—

"स्याद्वलज्योतिषोः क्लीबं वचो वाक्यञ्च धातुषु ।
मेदो वेपोऽनवद्यञ्च सभायाञ्च सदो न ना ॥"

इत्युणादिकोषः ॥

(विरेपः । इति साधुपाठः ॥ इत्युज्ज्वलः । ४ । १८८ । * । कर्म्म । इति निघण्टुः । २ । १ । ५ । यथा, ऋग्वेदे । १० । ४६ । ८ ।

"प्रजिह्वया भरते वेपो अग्निः ॥"

"वेपः कर्म्मनामैतत् ।" इति तद्भाष्ये सायणः ॥)

वेपथुः, पुं, (वेपनमिति । वेप + "हिनोऽथुच् ।" ३ । ३ । ८६ । इति अथुच् ।) कम्पः । इत्यमरः ॥ (यथा, गीतायाम् । १ । २६ ।

"वेपथुश्च शरीरे मे रोमहर्षश्च जायते ॥")

वेपनं, क्ली, (वेप + ल्युट् ।) कम्पनम् । इति शब्दरत्नावली ॥ (यथा, सुश्रुते शारीरस्थाने १० अध्यायः । "तत्र विद्धस्य क्रोशनविनमनमोहनभ्रमणवेपनानि मरणं वा भवति ॥")

वेमः, पुं, वापदण्डः । यथा,—

"वापदण्डः पुंसि वेमा वेमो ना वेम न द्वयोः ॥"

इति शब्दरत्नावली ॥

वेमा, [न्] पुं, (वयत्यनेनेति । वे + "वेञः सर्व्वञ्च ।" उणा० ४ । १४६ । इति इमनिन् ।) वापदण्डः । इत्यमरभरतौ ॥ (यथा, नैषधे । १ । १२ ।

"सितांशुवर्णैर्व्वयति स्म तद्गुणै-
र्म्महासिवेमः सहसत्वरी बहुम् ॥"

अर्द्धर्चादित्वात् क्लीबलिङ्गोऽपि । यथा, वाजसनेयसंहितायाम् । १६ । ८६ ।

"नमहुर्धीरस्तसरं न वेम ॥")

वेरं, क्ली, शरीरम् । वार्त्ताकुः । कुङ्कुमम् । इति मेदिनी ॥

वेरकं, क्ली, कर्पूरम् । इति हारावली ॥

वेल, ऋ चाले । इति कविकल्पद्रुमः ॥ (भ्वा० पर० सक० सेट् ।) ऋ, अविवेलत् । इति दुर्गादासः ॥

वेल, तृ क कालार्थे । इति कविकल्पद्रुमः ॥ (अदन्त० पुरा० पर० अक० सेट् ।) कालार्थः कालोपदेशः । अविवेलत् । कालमियत्तया गतवतः एतावती वेलेति कथितवानित्यर्थः । इति दुर्गादासः ॥

वेलं, क्ली, उपवनम् । यथा, हेमचन्द्रे ।

"अपोपाभ्यां वनं वेलमारामः क्रत्रिमे वने ॥"

वेला, स्त्री, (वेलतेऽनयेति । वेल + गुरोश्च हलः इत्यः । ततष्टाप् ।) कालः । तत्पर्य्यायः । समयः २ क्षणः ३ वारः ४ अवसरः ५ प्रस्तावः ६ प्रक्रमः ७ अन्तरम् ८ । इति हेमचन्द्रः ॥ तत्परिमाणानि यथा,—

"अक्षिपक्ष्मपरिक्षेपो निमेषः परिकीर्त्तितः ।
द्वौ निमेषौ त्रुटिर्नाम द्वे त्रुटी तु लवः स्मृतः ॥
द्विलवः क्षण इत्युक्तः काष्ठा प्रोक्ता दश क्षणाः ।
दश काष्ठाः किला नाम तत्संख्या स्याच्च नाड़िका ॥
घटिके द्वे मुहूर्त्तः स्यात्तैस्त्रिंशत्या दिवानिशम् ।
चतुर्व्विंशतिवेलाभिरहोरात्रं प्रचक्षते ॥
सूर्य्योदयादि विज्ञेयो मुहूर्त्तानां क्रमः सदा ।
पश्चिमादर्द्धरात्रादि होराणां विद्यते क्रमः ॥
श्रेयं पित्र्यमहोरात्रं पक्षौ कृष्णसितासितौ ।
त्रिंशता च दिनैर्मासो द्विमास ऋतुरुच्यते ।
भवेद्दिव्यमहोरात्रं षड्भिरुत्तरदक्षिणौ ।
वर्षं द्वादशभिर्मासैर्मलमासस्त्रयोदशः ॥"

इति वह्निपुराणे गणभेदनामाध्यायः ॥ * ॥ मर्य्यादा । इत्यमरः ॥ (यथा, महाभारते । २ । ६३ । ३८ ।